

Investigating the Pathology of Prayer with Emphasis on Religious Teachings (Case Study in Ardabil)

Iran Soleimani *

Assistant Professor of Jurisprudence and Law,
Ardabil Branch, Islamic Azad University,
Ardabil, Iran

Mahrokh Allahyari

Preacher of the General Directorate of Islamic
Propaganda, Ardabil, Iran

Abstract

One of the main issues in encouraging young people to pray is the pathology of prayer. For this purpose, this article is an analytical-inferential method with a case study of Ardabil youth in 5 neighborhoods with the main component examining population density, population heterogeneity, inconsistency of goals and facilities, relationship with youth, and the culture of prayer pathology and their impact on youth. The statistical population is 300 people who have been selected from among the youth by three-stage quota, cluster, and simple random sampling method. The results of the analysis showed that the causes of weakness in youth prayer are internal and external factors; the meaning of internal factors is personal characteristics in terms of knowledge and awareness and the type of attitude of individuals and lack of awareness of the philosophy of prayer, as well as the moral weaknesses of the person praying, which makes the performance of prayer less important. Developmental harms of prayer mean that which harms the prayer of every person in the creation and outside of existence, such as the devil, how he acts and influences prayer, and how to create immunity against it and non-developmental harms. It is something that human beings have provided, such as cultural, economic, and political factors, each of which can cause severe damage to the body of prayer. The result of inferential analytical research conducted by random sampling among the youth of Ardabil shows that the vulnerability of external factors in terms of non-developmental with 54.5% has the highest statistics in the damage to youth prayer.

Keywords: prayer, youth, pathology, developmental factors, non-developmental factors.

* Corresponding Author: i.soleimani.129@gmail.com

How to Cite: Soleimani, I., Allahyari, M. (2021). Investigating the Pathology of Prayer with Emphasis on Religious Teachings (Case Study in Ardabil), *Journal of Seraje Monir*, 12(43), 209-234.

بررسی آسیب‌شناسی فریضه نماز جوانان با تأکید بر آموزه‌های دینی در استان اردبیل

ایران سلیمانی * استادیار فقه و حقوق، واحد اردبیل، دانشگاه آزاد اسلامی، اردبیل، ایران

ماهرخ الهیاری مبلغ اداره کل تبلیغات اسلامی استان اردبیل، اردبیل، ایران

چکیده

آسیب‌شناسی فریضه نماز از مسائل اساسی در ترغیب جوانان به نماز است. به همین منظور مقاله حاضر به روش تحلیلی - استنباطی مؤلفه‌های اصلی؛ تراکم جمعیت، ناهمگونی جمعیت، ناهماهنگی اهداف و امکانات، ارتباط با جوانان و فرهنگ آسیب‌شناسی نماز و تأثیر آن‌ها بر جوانان را مورد بررسی قرار داده است. جامعه آماری سیصد نفر با روش نمونه‌گیری سه مرحله‌ای سهمیه‌ای، خوشه‌ای و تصادفی ساده از بین جوانان انتخاب شده است. بررسی‌ها حاکی از آن است که علل سستی در فریضه نماز جوانان: عوامل درونی شامل؛ خصوصیات فردی از حیث علم، آگاهی، نوع نگرش افراد به فلسفه نماز و نقاط ضعف اخلاقی فرد نمازگزار است. عوامل بیرونی شامل: آسیب‌های تکوینی نماز همچون شیطان، نحوه عمل و تأثیر او در نماز، چگونگی ایجاد مصونیت در مقابل آن و آسیب‌های غیر تکوینی؛ از قبیل عوامل فرهنگی، اقتصادی و سیاسی است که هر یک می‌توانند آسیب قابل ملاحظه‌ای بر فریضه نماز وارد کنند. نتیجه تحقیق که با نمونه‌گیری تصادفی میان جوانان اردبیل صورت گرفته نشان داد که عوامل درونی تأثیر کمی بر آسیب‌پذیری نماز در جامعه آماری مورد مطالعه دارند درحالی‌که آسیب‌پذیری عوامل بیرونی غیر تکوینی با ۵/۵۴ درصد، بالاترین آمار را به خود اختصاص داده است.

کلیدواژه‌ها: فریضه نماز، جوانان، آسیب‌شناسی، عوامل تکوینی، عوامل غیر تکوینی.

بیان مسئله

بعد از اصول دین، اولین و بزرگ‌ترین دستور الهی که ستون دین، معراج مؤمن، نور چشم پیامبر(ص)، سازنده‌ترین اعمال و جلوه شکوه دین که بیانگر اوج بندگی انسان در پیشگاه خدا نامیده شده، نماز است. در اهمیت نماز همین بس که در قرآن ۴۶ بار با تعبیرات مختلف از اقامه آن سخن به میان آمده است. امام باقر(ع) فرموده‌اند: اسلام بر پنج چیز بنا شده است: «نماز، زکات، حج، روزه و ولایت اهل بیت(ع)». (مجلسی، ۱۳۶۳: ۲۳۴) و نیز پیامبر اکرم(ص) می‌فرماید: «نماز موجب اجابت دعا و قبولی اعمال است» (همان، ص ۲۵۶). با توجه به عمق مفهوم نماز می‌توان دریافت که نماز در اسلام به حرکات فیزیکی و رفتارهای خاص محدود نمی‌شود بلکه خلوص نیت و نقش بازدارنده آن که نشأت گرفته از روح اطاعت و بندگی خداوند و به قصد قربت است که می‌تواند مفهوم اصلی نماز باشد. خداوند متعال در آیات متعدد قرآن کریم عبودیت را مسیر کمال انسان معرفی می‌کند. نماز بندگی و اطاعت، خم شدن برای اظهار بندگی، اطاعت، یکی از فرایض دینی، داروی نیسان و وسیله ذکر خداوند، رابطه معنوی مخلوق با خالق، دل‌کندن از مادیات و پرواز دادن روح؛ یعنی پا را فراتر از دیدنی‌ها و شنیدنی‌ها نهادن است. از آنجاکه هر انسانی در درون خود یک نفس سرکش دارد، یک پیل مست اگر مراقبش باشد رفتارش کنترل و مایه پیشرفت وی خواهد شد. لذا اگر ظلم در دنیا هست، ناشی از بدمستی غرائز و نفسانیات یک یا چند نفر یا مجموعه است، اگر فحشاء در دنیا هست، همین‌طور، اگر اهانت به انسان و پایمال کردن کرامت انسان در دنیا وجود دارد، همین‌طور، اگر فقر در دنیا هست و بخش عظیمی از جامعه بشری دچار محرومیت از نعم الهی بر روی زمین هستند، به خاطر همین است. لذا مهم‌ترین گام دقت در آسیب‌شناسی نماز است که از مسیر فلسفه نماز و تأکید ائمه معصومین می‌گذرد. حضرت علی(ع) در جنگ صفین و امام حسین(ع) در ظهر عاشورا دست از جنگ کشیدند و به نماز ایستادند تا نشان دهند که علت وقوع جنگ عدم دقت در تعلیم، تربیت، آسیب‌های تکوینی و غیر تکوینی است؛ که اگر این آسیب‌ها نبودند و نماز به معنای واقعی ادا می‌شد تعهد به انجام اعمال حسنه (صداقت، وفاداری،

ایمان و ...) و ترک گناهان (نفاق و طمع کاری)، عدم تعهد، دروغ، حيله، نیرنگ و... در جامعه نهادینه می‌شدند هیچ جنگی رخ نمی‌داد؛ که این امر مکرراً در آیات و روایات مورد تأکید قرار گرفته است. خداوند می‌فرماید: ای اهل ایمان (در مشکلات) از صبر و نماز کمک بگیرید تا پیروز شوید. (بقره/۱۵۳). پیامبر(ص) نیز می‌فرماید: (عَلَّمَ الْأِسْلَامَ الصَّلَاةَ) نماز به منزله پرچم و نشانه مکتب اسلام است. درجایی دیگر می‌فرماید: (مَوْضِعُ الصَّلَاةِ مِنَ الدِّينِ كَمَوْضِعِ الرَّأْسِ مِنَ الْجَسَدِ) جایگاه نماز در دین همانند سر است نسبت به بدن. (پاینده، ۱۳۸۳، روایت (۳۰۷۵)؛ و نیز در خطبه ۱۹۶ نهج البلاغه گوشه‌هایی از مفاسد اخلاقی هم چون کبر و سرکشی و ظلم را برمی‌شمارد و آنگاه می‌فرماید: نماز به همه وجود انسان آرامش می‌بخشد، چشم‌ها را خاضع و خاشع می‌گرداند، نفس سرکش را رام و دل‌ها را نرم کرده، تکبر و خودبزرگ‌بینی را محو می‌کند. در جهان امروز که لجام گسیختگی فرهنگی به‌طور فزاینده‌ای سلامت و امنیت جانی بسیاری از جوامع را به مخاطره انداخته است و همه‌روزه شاهد طغیان و عصیان گروه‌های مختلف مردم به‌ویژه نوجوانان و جوانان هستیم، کیست که فریادرس این مردم باشد؟! آیا راهی جز آسیب‌شناسی نماز و رفع آن‌ها و دقت مسئولین امر و دست‌اندرکاران، چاره‌ای هست؟ که اگر این آسیب‌ها رفع شود می‌تواند ناجی جامعه بشری از منجلاب گناهان عظیم شود و آن‌ها را از سقوط به دره نیستی و فلاکت بازدارد. در غیر این صورت روزبه‌روز در هلاکت جبران‌ناپذیری دست‌وپا خواهد زد. یقیناً ترک نماز در دنیا و آخرت، عواقب تلخی دارد. خداوند می‌فرماید: در قیامت، اهل بهشت از دوزخیان می‌پرسند: چه چیزی شما را روانه جهنم کرد؟ یکی از پاسخ‌هایشان این است که ما پایبند به نماز نبودیم (مدثر/۴۳). رسول خدا(ص) فرموده است: (مَنْ تَرَكَ الصَّلَاةَ مُتَعَمِّدًا فَقَدْ كَفَرَ)؛ هر که عمداً نماز را ترک کند، از اسلام خارج شده و کافر است (ابن بابویه، ۱۳۷۳، ج ۱، ص ۲۸۵). هیچ انسان باوجدان و متفکری نیست که از ابعاد و اسرار و ظرایف نماز آگاه باشد ولی از کنار آن‌ها بی‌اعتنا رد شود، مگر کسانی که به خاطر غفلت و بی‌خبری، مقام و منزلت دنیوی، توفیق سخن گفتن با خداوند را از خود سلب کرده‌اند؛ که متأسفانه علی‌رغم نصوص دال بر وجوب

بررسی آسیب‌شناسی فریضه نماز جوانان با تأکید بر آموزه‌های...؛ سلیمانی و الهیاری | ۲۱۳

نماز، جامعه بشری روزبه‌روز شاهد بی‌رغبتی نسبت به این فریضه مهم است لذا از آنجا میزان ثمر دهی نماز در همه ابعاد، به نمازگزار و شناخت او از نماز و به‌کارگیری آن و شناسایی آسیب‌ها بستگی دارد. لذا هر قدر آسیب‌ها رفع شود نماز بهتر شناخته خواهد شد و بالتبع کارآیی نماز بیشتر و میزان ثمربخشی نماز و بهره‌برداری از آن زیادتر و گسترده‌تر خواهد شد برای رسیدن به این هدف تحقیق حاضر درصدد پاسخگویی به پرسش اصلی؛ بررسی میزان ارتباط علم و آگاهی و ایمان به مبانی اعتقادی و تأثیر آسیب‌های تکوینی و غیر تکوینی در جذب جوانان به نماز است. تا بتواند به تغییر نگرش جامعه بشری علی‌الخصوص جوانان نسبت به نماز و ایجاد انگیزه و اشاعه و ترویج فرهنگ نماز را بیانجامد. لذا ریشه‌یابی و آسیب‌شناسی این امر به جدیت بیشتری نیاز دارد به همین منظور این موضوع اهمیت خاصی دارد و منجر به انگیزه این پژوهش گردید.

سؤالات تحقیق

- ۱- میزان ارتباط بین نقش علم و آگاهی و ایمان به مبانی اعتقادی در جذب به نماز تا چه حد است؟
- ۲- ضعف رفتاری نبود اعتقاد و ایمان و عشق واقعی به اهل‌بیت در آسیب زدن به نماز جوانان چه تأثیری دارد؟
- ۳- آسیب‌های تکوینی در جذب جوانان به نماز چه تأثیری دارد؟
- ۴- آسیب‌های غیر تکوینی در جذب جوانان به نماز چه تأثیری دارد؟

پیشینه تحقیق

تحقیقات متعددی در زمینه آسیب‌شناسی فریضه نماز صورت گرفته است که اغلب با محوریت ترغیب، تعریف و مفهوم‌سازی انجام گرفته است که در ادامه به صورت خلاصه تبیین می‌شود.

بهرامی (۱۳۷۹) با انجام دادن پژوهش بررسی راهکارهای ایجاد گرایش به نماز در بین دانش‌آموزان مدارس راهنمایی استان لرستان به این نتایج دست‌یافته است که میان

گرایش به نماز در میان دانش‌آموزان دختر و پسر تفاوت معناداری وجود دارد و گرایش دانش‌آموزان دختر به نماز نسبت به پسران بیشتر است. همچنین، وجود نمازخانه و امکانات، تشویق دانش‌آموزان و اهمیت پدر و مادر به نماز را در گرایش دانش‌آموزان به نماز بسیار مؤثر دانسته است.

فتح‌آبادی (۱۳۸۹)، در پژوهش خود با عنوان چگونگی جذب جوانان به نماز و مسجد، موارد ضرورت جذب این گروه از جامعه را در توسعه و گسترش روزافزون جرائم، توسعه خطر انحراف و اعتیاد، توسعه تبلیغات دشمن در عرصه‌های جهانی برای فاسد کردن نسل جوان، وجود دوراهی و شک و تردید در زمینه مذهب، نیاز نسل جوان به پناهگاهی امن و مطمئن که در تنگناها و تصادمات روانی، عاطفی و حتی اجتماعی بیان کرده و عوامل اصلی جذب را در پنج دسته کلی زیر:

۱- عوامل انسانی، شامل: خانواده و دوستان، امام جماعت، هیأت امناء، خادمین مساجد و نمازگزاران؛

۲- امکانات و فعالیت‌ها؛

۳- طرح و برنامه‌ها، از جمله: ارتقای هویت دینی جوانان، پیوند مسجد با زندگی جوانان، ارائه الگوهای موفق نمازگزار به جوانان و ...؛

۴- رسانه‌های جمعی از جمله رادیو و تلویزیون؛ و

۵- آموزش و پرورش، بررسی نموده است.

وحدانی (۱۳۸۹) در پژوهش تأثیر ادبیات در جذب جوانان به نماز، یکی از مهم‌ترین کوتاهی‌ها در جذب جوانان به مسجد و نماز را عدم استفاده از زبان تأثیرگذار هنر معرفی کرده است. جوان امروز را نیازمند تلنگر هنری دانسته است که بسیاری از این تلنگرها و جلوه‌های شوق برانگیز نماز، در آینه ادبیات غنی فارسی موج می‌زند که اکثراً مستخرج از آیات قرآن کریم و احادیث ائمه اطهار است و می‌تواند برانگیزاننده شوق وصال در دل‌های مشتاق و پریشان‌انسان‌ها، بخصوص جوانان باشد.

آقامحمدی - اسدی (۱۳۸۹) در تحقیقی میزان تأثیرپذیری فرزندان از والدین در

گرایش به نماز و بررسی میزان تأثیرپذیری فرزندان از والدین در گرایش به نماز را مورد مطالعه قرار داده است که با بیش از ۹۵ درصد اطمینان گفته است که میزان تأثیر والدین در هدایت فرزندان دختر به نماز جماعت بیشتر از میزان تأثیر آنان در هدایت پسرانشان است. بر اساس نتیجه این تحقیق والدین با رفتار و کردار خود، مدارس با ایجاد امکانات مناسب و جامعه نیز با تأمین نیازهای قشر جوان و رفع مشکلات آنان، در ارتباطی هماهنگ و تنگاتنگ باهم عمل کرده تا میل و رغبت جوانان در پابندی آن‌ها به نماز و اصول اعتقادی بیشتر گردد.

شهابی (۱۳۸۹) در مطالعه‌ای با عنوان نقش نماز در زندگی فردی و اجتماعی به بررسی تأثیرات نماز به عنوان یک رفتار بر ابعاد مختلف روح پرداخته و به این نتیجه دست یافت که انسان نیاز دارد برتر از خود را ستایش کند و ستایش پروردگار برای رفع و ارضاء آن است.

در مطالعه‌ای توصیفی به بررسی نقش نماز در کاهش آسیب‌های اجتماعی در فضای مجازی بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران غرب در سال ۱۳۹۸ به این نتیجه دست یافتند: که التزام عملی به نماز و مؤلفه‌های آن شامل اهتمام جدی برای انجام نماز، مراقبت و حضور قلب در نماز توانستند متغیر آسیب‌های فضای مجازی و مؤلفه‌های آن را تبیین نمایند. نتیجه کلی نشان داد که خواندن نماز با حضور قلب و مراقبت در کاهش آسیب‌های اجتماعی وارده از فضای مجازی مؤثر است و زندگی فردی را بهبود می‌بخشد. (نوری و همکاران، ۱۳۹۸)

تاجدار (۱۳۹۵) در پژوهشی به آسیب‌شناسی گرایش جوانان به نماز جماعت و ارائه راهکار پرداخته است. در این مقاله، با استناد به نظریات تجربیات نویسنده، به بررسی عوامل و مشکلات موجود در گرایش جوانان به نماز جماعت پرداخته شده است. پادگان‌ها و دانشگاه‌ها به عنوان جامعه هدف در نظر گرفته شده است. نتایج این مطالعه نشان می‌دهند که تأثیرگذارترین افراد در بحث سیاست‌گذاری و ترویج نماز، فرماندهان، هیئت‌رئیس و مسئولان بلندپایه پادگان‌ها و دانشگاه‌ها هستند.

درنهایت هدف از انجام مطالعه حاضر ...

وجه تمایز مطالعه حاضر با سایر پژوهش‌ها در این است که پژوهش‌های فوق درصدد ترغیب و عوامل مختلف تأثیرگذار بر اقامه نماز، تنها به یک بعد مدرسه یا خانواده پرداخته‌اند، ولی پژوهش حاضر علاوه بر شناسایی آسیب‌ها به نقش عوامل متعدد والدین، نگرش فردی، دوستان را در جذب دانش‌آموزان به نماز بررسی کرده و با توجه به تأثیرگذاری هر کدام راهکارهایی کاربردی ارائه داده است.

روش‌شناسی

روش تحقیق حاضر به روش نمونه‌گیری میدانی از کل جامعه آماری ۳۰۰ نفره از بین جوانان مدارس استان اردبیل به‌عنوان نمونه به‌طور تصادفی انتخاب شدند، پرسش‌نامه‌ها توزیع و به‌عنوان جامعه آماری در نظر گرفته شد. در این رابطه داده‌ها را جمع‌آوری، ارزیابی، تجزیه و تحلیل شده و درنهایت از محاسبات آماری با تعیین درصد پاسخ‌های داده‌شده و ارائه نمودارها استفاده شد؛ بنابراین جمع‌آوری داده‌ها از طریق پرسش‌نامه با سؤالات به‌صورت چندگزینه‌ای که گزینه‌ها برای تمامی سؤالات مشترک بود، انجام گرفت.

با توجه به هدف پژوهش، مناسب‌ترین روش جهت جمع‌آوری اطلاعات تحقیق، پرسش‌نامه بوده که در کنار روش تحقیق کتابخانه‌ای، استنادی و مصاحبه برای تحقق اهداف تحقیق مؤثر بود. به این صورت که برای نمونه‌گیری از روش خوشه‌ای چندمرحله‌ای استفاده شده است؛ استان اردبیل دارای سه منطقه می‌باشد، لذا ابتدا به سه منطقه شمال، مرکز، جنوب تقسیم گردیده و سپس از هر قسمت دو منطقه انتخاب شد که شش منطقه به دست می‌آید و بعد از هر منطقه، دو شهر و از هر شهر دو مدرسه دولتی و غیردولتی موردبررسی قرار گرفت. البته به دلیل مشکلات عدیده برای جمع‌آوری داده‌ها در مدارس استان در روش نمونه‌گیری، از روش تصادفی سیستماتیک استفاده شد.

در این پژوهش، به اهمیت نقش آگاهی و علم مکفی جوانان و ضعف‌های رفتاری در تعمیق باورهای دینی ازجمله فریضه پرفیض نماز از یک‌طرف و شناسایی آسیب‌های

تکوینی، آسیب‌های غیرتکوینی و نقش بسیار مهم آنان در تحقق جذب جوانان به نماز مطرح گردید. عدم آگاهی و علم مکفی، ضعف‌های رفتاری، شناسایی آسیب‌های درونی و بیرونی (پیش‌بینی‌کننده)، نمازخواندن و نخواندن به‌عنوان متغیر وابسته مدنظر است. متغیر کنترل استان اردبیل است.

بحث اصلی

فرضیه اول: عدم علم و آگاهی به مبانی اعتقادی نماز به اقامه نماز شخص آسیب می‌زند.

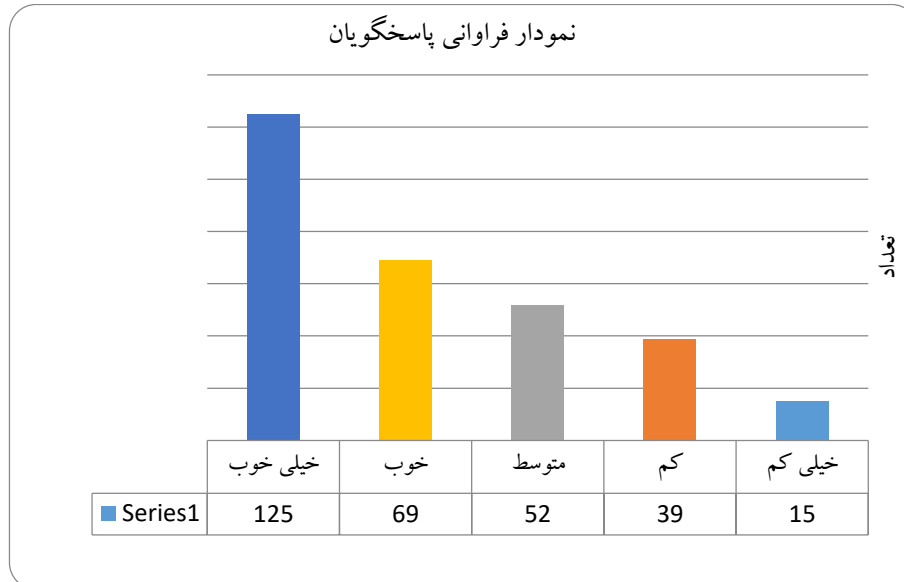
آسیب عدم آگاهی و علم مکفی: اصل نماز توجه قلبی است و از نماز آن مقداری قبول می‌شود که در آن توجه قلبی باشد. شروع نماز با قلب و نیت است. در اصل یکی از شروط نماز همان حضور قلب است. با توجه به مطالعات و پژوهش‌های صورت گرفته در منابع متعدد، عمده عواملی که منجر به عدم حضور قلب در نماز می‌شوند، عبارتند از: هرزگی قوه خیال، دنیاپرستی، پرت شدن حواس ظاهری، وسواس در قرائت، غفلت از عظمت پروردگار، عدم توجه به هدف نماز، سهل‌انگاری در ادای به‌موقع آن، بی‌توجهی به مقدمات نماز، غفلت از مرگ، ضعف قوای جسمانی و ... (قرائتی، ۱۳۷۴؛ امام خمینی، ۱۳۹۴؛ قرائتی، ۱۳۸۷؛ ملکی تبریزی، ۱۳۹۰؛ عزیزی تهرانی، ۱۳۸۵) خداوند متعال در قرآن کریم گروه بی‌بهره از علم را اسف‌بار و دردناک معرفی نموده و می‌فرماید: «هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ» (زمر/۹) آگاهی‌های علمی از مبانی اعتقادی می‌تواند در محفوظ ماندن عبادات از آسیب‌ها مؤثر باشد چون علمی که تبدیل به معرفت شده باشد قطعاً عقاید درست را از آفات اعتقادات و عبادات مصون نگه می‌دارد. مثلاً عدم آگاهی به اصول اعتقادی موجب بروز خرافات و بدعت‌ها می‌شود به همین منظور هدف قرآن تقویت و تثبیت و قطعیت باورهای اعتقادی است تا انسان به هدف خلقت نائل شود و در مسیر عبودیت که مصداقش علم و آگاهی به نماز و سایر عبادت‌ها است تزلزل نداشته باشد. نماز به‌عنوان یک وظیفه دینی است. ناآگاهی از فلسفه و هدف نماز می‌تواند آسیب محسوب شود چراکه شناخت هر یک از آن‌ها در ارتقاء یا تنزل کیفیت نماز تأثیر بسزایی دارد. عدم

آگاهی از فلسفه و آداب نماز موجب قبول نشدن آن به درگاه خداوند می‌شود. از جمله فلسفه و آداب نماز می‌توان به موارد زیر توجه نمود؛ همواره به یاد خدا بودن که بهترین وسیله کنترل نفس اماره و روح طغیانگر است، اجتناب از بسیاری گناهان و فحشا و منکرات، رعایت نظافت و بهداشت و دوری از آلودگی‌های ظاهری و معنوی، ارتباط عبد با معبود، نوعی تشکر از خداوند، تقویت روح انضباط در انسان، رسیدن به آرامش و اطمینان روحی و فکری ناشی از اتصال به قدرتی مافوق طبیعت، تقویت جسم با انجام حرکاتی موزون، گردش خون و نشاط قلب، تمرین تمرکز ذهن و حضور قلب، اخلاص نیت و خشوع و تواضع در نماز و...

جدول ۱. نقش علم و آگاهی به مبانی اعتقادی در جذب به نماز

	تعداد	درصد
خیلی کم	15	5.0
کم	39	13.0
متوسط	52	17.3
خوب	69	23.0
خیلی خوب	125	41.7
جمع	300	100.0

جدول شماره ۱ نشان می‌دهد که از ۳۰۰ نفر پاسخگو به شاخص نقش علم کافی، تعداد ۱۵ نفر (۵ درصد) گزینه خیلی کم، تعداد ۳۹ نفر (۱۳ درصد) گزینه کم، تعداد ۵۲ نفر (۱۷,۳ درصد) گزینه متوسط، تعداد ۶۹ نفر (۲۳ درصد) گزینه خوب و تعداد ۱۲۵ نفر (۴۱,۷ درصد) گزینه خیلی خوب را انتخاب کرده بودند. این بدان معنی هست که بیش از ۸۰ درصد افراد پاسخگو اعتقاد متوسط به بالا داشتند که علم کافی در جذب به نماز مؤثر می‌باشد و بایستی در برنامه‌های پرورشی در نظر گرفته شود؛ و حدود ۲۰ درصد از جامعه آماری مخالف آن بوده‌اند. نمایش طرح‌واره توضیحات فوق در نمودار شماره ۱ در قالب نمودار ستونی نشان داده شده است.

نمودار ۱. فراوانی نقش علم مکفی به مبانی اعتقادی در جذب جوانان به نماز

فرضیه دوم: رفتار ناشایست انسان به حضور قلب و روح نماز آسیب می‌زند.

حضور قلب یا توجه به خدا، به معنی توجه قلبی به خداوند و احساس وجود او در همه‌جا، به گونه‌ای که حاضر و ناظر دانسته شود. حضور قلب از فضایل اخلاقی، روح همه عبادات و از شرایط کمال عبادات محسوب شده است (فاطمی، ۱۳۸۴، ج ۱، ص ۳۲). از عوامل تحقق حضور قلب؛ دفع وسوسه‌های شیطان، مراقبت از نفس، پرهیز از گناه، معرفت و شناخت خداوند، توجه به معانی عبارات نماز و کنترل قوه خیال است. در روایات شیعه و کتاب‌های اخلاقی برخی موانع حضور قلب عبارتند از: دل‌مشغولی، غرق شدن در دنیا، شرم نکردن از خدا، فاصله گرفتن از عالمان ربانی و نشست و برخاست با اهل باطل و برای حضور قلب آثاری مانند رام شدن نفس اماره، برطرف شدن آشفته‌گی‌های روانی و جلب محبت خداوند معرفی شده است. امام سجاده(ع) در دعای ابوحمزه ثمالی، به برخی از موانع حضور قلب از جمله رانده شدن از درگاه الهی، سبک شمردن دستورات حق، دروغ گفتن حتی به خدا، فاصله گرفتن از عالمان ربانی، شرم نکردن از خدا و نشست و برخاست با اهل باطل، اشاره کرده است (رضایی آدریانی، ۱۳۹۲، ص ۱۷۵) به عقیده برخی،

دل مشغولی، غفلت از خداوند و غرق شدن در دنیا مانع حضور قلب می‌شد. (نراقی، ۱۳۷۸، ص ۸۵۳) ملا احمد نراقی دل مشغولی و غفلت را این گونه بیان می‌کند: موانع بیرونی: مثل اینکه در حال نماز، چشم و گوش مشغول دیدن و شنیدن بعضی چیزها باشد. در این صورت دل انسان مشغول فکرهای دیگر شده و مانع از حضور قلب می‌شود. ملا احمد نراقی، بستن چشم به هنگام نماز و یا پرهیز از خواندن نماز در مکان‌های شلوغ را موجب حضور قلب دانسته است. موانع درونی: اموری که در «قلب» آدمی وجود دارد و موجب دل‌پریشانی، غفلت و عدم تمرکز شده و انسان را از حضور قلب باز می‌دارد. (نراقی، ۱۳۷۸، ص ۸۵۳) همچنین مانع جسمی (مطهری، ۱۳۷۷، ج ۲۲، ص ۸۰۱) و سوسه شیطان، لقمه حرام روزمرگی و عادت، نامناسب بودن مکان نمازگزار، شرایط نامساعد روحی (رضایی آدریانی، ۱۳۹۲ ش، ص ۱۳۹-۱۷۰) از موانع حضور قلب دانسته شده است. روح نماز ارتباط خالصانه با خدا و عبودیت و بندگی اوست اگر رذایل و سیئات اخلاقی انسان زیاد شود به حضور قلب و روح نمازش آسیب می‌زند و از مقام خلیفه الهی تنزل پیدا می‌کند و شخص از تقرب الهی دورتر می‌شود و آنچه از نماز خواندن او باقی می‌ماند فقط ظاهر نماز و خم و راست شدن می‌ماند که حرکات نمایشی بیش نخواهد بود. از جمله ضعف‌های رفتاری عبارت از:

*اخلاص نداشتن: نماز وقتی فلسفه وجودی پیدا می‌کند که نمازگزار با خلوص نیت و حضور قلبی نماز بخواند یعنی در حال نماز به کسی غیر از خدا مشغول نباشد و در عمل شریکی برای خدا قرار ندهد. خداوند می‌فرماید «وَلَا تَمَنَّوْا تَسْتَكْبِرُوا» منت مگذار و فزونی مطلب (مدثر/۶) یعنی انجام حسنات زیاد شمرده نشود بلکه انسان نماز را توفیق بزرگ الهی بدانند.

*حسد: حسادت وقتی به وجود می‌آید که شخص احساس نقص و کاستی نموده و آرزوی نقص در دیگران و تلاش برای ایجاد آن تلاش بنماید. در تفسیر اثناعشری در توضیح حدیث «أَفَهُ الدِّينُ الْعُجْبُ وَالْحَسَدُ وَالْفَخْرُ» این گونه مطرح می‌کند که علت سرچشمه بودن گناهان کبیره این است که حسود در واقع معترض بر حکمت خداست که

چرا به افرادی نعمت بخشیده و مشمول عنایت خود قرار داده لذا دوری از خدا و عدم اطاعت و سرپیچی از فرامین الهی می‌شود (شاه‌عبدالعظیمی، سید حسین، ۱۳۹۶، ص ۱۳۰). امام باقر(ع) می‌فرماید: «همان‌گونه که آتش هیزم را می‌خورد حسد ایمان را می‌خورد» (کلینی، ۱۳۸۸، ج ۲، ص ۳۰۶).

*ریا: ریا عمل و قصدی است که شخص با قصد ریا، برای این که دیگران (غیر خدا) ببینند و خوششان بیاید هر کاری را انجام دهد. (نراقی، ۱۳۸۶، ج ۳، ص ۲۹۵) خداوند می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَبْطُلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَىٰ كَالَّذِي يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَاءَ النَّاسِ ... یعنی ای اهل ایمان، صدقات خود را به سبب منت و آزار تباه نسازید مانند آن که مال خود را از روی ریا (برای جلب توجه دیگران) انفاق کند... (بقره/۲۶۴) با استناد به آیه فوق اعمال مؤمنان مانند نماز در آغاز صحیح انجام می‌شوند اما به دلیل نوع بهره‌گیری و اهداف دنیوی ابطال می‌گردد. امام صادق(ع) می‌فرماید: در روز قیامت بنده‌ای که ریایی خوانده است را می‌آورند. او می‌گوید: پروردگارا! برای رضای تو نماز گزارده‌ام. پاسخ داده می‌شود: بلکه نماز گزاردی که بگویند: فلانی چه نماز خوبی می‌خواند! (پس ای فرشتگان) او را به دوزخ ببرید (آمدی، ۱۳۶۰، ۶۹۱۹).

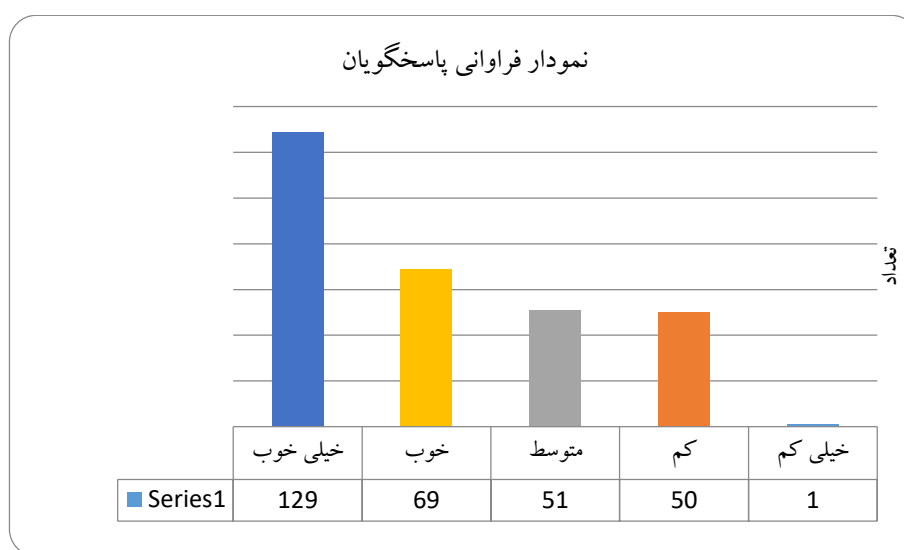
*ظلم: در نظام آفرینش هر چیز جایگاه و حد ویژه‌ای دارد که اگر در آن حد و جایگاه قرار گرفت، عدل و اگر قرار نگرفت، ظلم تحقق یافته است. عدم رعایت این حد در تمام ابعاد آن اعم از خدا و خلق خدا و خود نفس ظلم محسوب می‌شود لذا اگر در اعمال عبادی رخنه کند. به دلیل اینکه مانع رشد و توفیق عبادت و خلوص عمل را می‌گیرد. شرک و ظلم به خدا محسوب می‌شود.

جدول ۲: نقش ضعف رفتاری در آسیب زدن به نماز جوانان

	تعداد	درصد
خیلی کم	1	0.3
کم	50	16.7
متوسط	51	17.0
خوب	69	23.0

	تعداد	درصد
خیلی خوب	129	43.0
جمع	300	100.0

جدول شماره ۲ نشان می‌دهد که از ۳۰۰ نفر پاسخگو به شاخص نقش نوع رفتار، تعداد ۱ نفر (۰,۳ درصد) گزینه خیلی کم، تعداد ۵۰ نفر (۱۶,۷ درصد) گزینه کم، تعداد ۵۱ نفر (۱۷ درصد) گزینه متوسط، تعداد ۶۹ نفر (۲۳ درصد) گزینه خوب و تعداد ۱۲۹ نفر (۴۳ درصد) گزینه خیلی خوب را انتخاب کرده بودند. این یافته بیانگر آن است که ۸۳ درصد از جامعه آماری تأثیر رفتار افراد در جامعه را باعث آسیب در گرایش به نماز دانسته‌اند در صورتی که ۱۷ درصد آن را دخیل بر موضوع نمی‌دانستند. نمایش شماتیک توضیحات فوق در نمودار شماره ۲ در قالب نمودار ستونی نشان داده شده است.

نمودار ۲. فراوانی نقش ضعف رفتاری در آسیب زدن به نماز جوانان

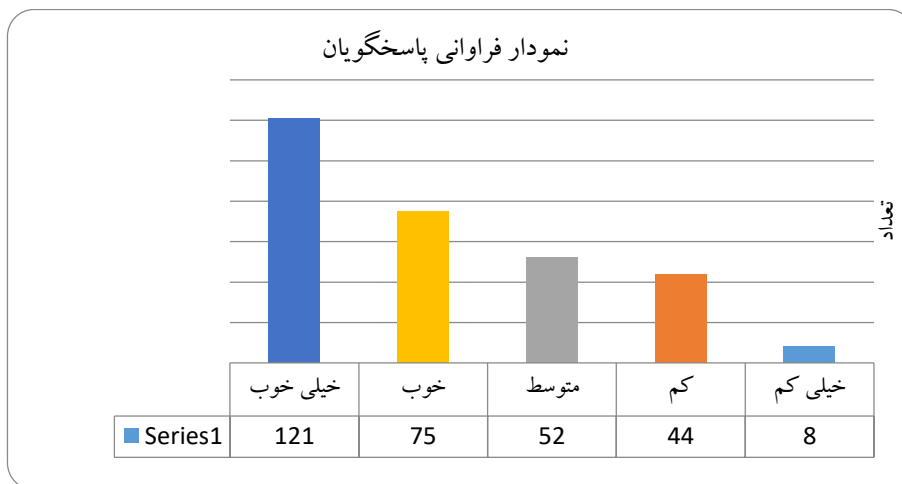
فرضیه سوم: آسیب‌های تکوینی در نماز جوانان ارتباط معناداری وجود دارد.
 آسیب‌های تکوینی؛ آسیب‌های تکوینی یعنی آنچه در خلقت خارج از وجود هر فرد به نماز او آسیب برساند مانند شیطان که به دنبال نقطه‌ضعفی در انسان است تا در روح

انسان رخنه کند. شیطان آسیب جدی در نماز است که شبانه‌روزی در پی بی‌رغبتی افراد علی‌الخصوص جوانان نسبت به نماز و متصدی گمراهی و منصرف کردن انسان از اطاعت خداوند است. با مبارزه با نقاط ضعف رفتاری می‌توان مانع اغواگری شیطان شد. انسان با دل‌مشغولی‌های دنیوی در زندگی این جهان نیاز به تذکر و توجه دارد که نماز این وظیفه مهم را بر عهده دارد و یاد خدا را جایگزین شیطان می‌کند امام زمان می‌فرماید «فَمَا أَرْعَمُ أَنْفُ الشَّيْطَانِ بِشَيْءٍ مِثْلَ الصَّلَاةِ، فَصَلِّهَا وَ أَرْعَمُ أَنْفَ الشَّيْطَانِ. با هیچ چیز مثل نماز، بینی شیطان به خاک مالیده نمی‌شود؛ پس نماز را به پادار و بینی شیطان را به خاک بمالد.» (مجلسی، ۱۳۶۳، ص ۱۸۲)

جدول ۳. نقش رفع آسیب‌های تکوینی در جذب جوانان به فریضه نماز

درصد	تعداد	
2.7	8	خیلی کم
14.7	44	کم
17.3	52	متوسط
25.0	75	خوب
40.3	121	خیلی خوب
100.0	300	جمع

جدول شماره ۳ نشان می‌دهد که از ۳۰۰ نفر پاسخگو به شاخص نقش آسیب‌های تکوینی، تعداد ۸ نفر (۲,۷ درصد) گزینه خیلی کم، تعداد ۴۴ نفر (۱۴,۷ درصد) گزینه کم، تعداد ۵۲ نفر (۱۷,۳ درصد) گزینه متوسط، تعداد ۷۵ نفر (۲۵ درصد) گزینه خوب و تعداد ۱۲۱ نفر (۴۰,۳ درصد) گزینه خیلی خوب را انتخاب کرده بودند. از این جدول درمی‌یابیم که ۶۵,۳ درصد پاسخگویان بر این باور بوده‌اند که رفع آسیب‌های تکوینی نقش بسیار بالایی در جذب به نماز دارد ۱۷,۳ درصد نظر متوسط و ۱۷,۴ افراد مخالف این تأثیر بوده‌اند. نمایش طرح‌واره توضیحات فوق در نمودار شماره ۳ در قالب نمودار ستونی نشان داده شده است.

نمودار ۳: فراوانی نقش رفع آسیب‌های تکوینی در جذب جوانان به نماز

فرضیه چهارم: آسیب‌های غیر تکوینی جهت تشدید جنبه‌های انحرافی در نماز و دور کردن مردم از خدا نقش مهمی ایفا می‌کنند.

آسیب‌های غیر تکوینی؛ آسیب‌های غیر تکوینی یعنی آنچه انسان‌ها جهت تشدید جنبه‌های انحرافی در نماز و دور کردن مردم از خدا و دعوت به جهالت برای تثبیت موقعیت خود در جامعه فراهم آورده‌اند. اینک به برخی از این آسیب‌ها اشاره می‌شود:

آسیب‌های سیاسی؛ بصیرت به معنای درک صحیح از دین و شرایط زمانی و مکانی است. امام علی در باب ضرورت بصیرت سیاسی در میان مسلمین فرموده‌اند: «ذَهَابُ الْبَصْرِ خَيْرٌ مِنْ عَمَى الْبَصِيرَةِ» یعنی نایبایی از بی‌بصیرتی بهتر است. (آمدی، ۱۳۶۰، ص ۴۱) مهم‌ترین عنصر در بصیرت و بینش افراد جامعه شناخت حق و باطل و یا صلاح و فساد است. افراد بصیر کسانی هستند که در شناخت حق و باطل و صلاح و فساد توانمندند و می‌توانند افراد، موضع‌گیری‌ها و رخداد‌های پیرامون را ارزیابی کنند. امام رضا ز در حدیثی ضرورت خطبه‌های جمعه را یادآور می‌شود و اشاره می‌کند که فلسفه وجودی خطبه‌های نماز جمعه بیان صلاح و فساد و حقایق است. آن حضرت در پاسخ به این سؤال که چرا برای نماز جمعه خطبه قرار داده شده است؟ و چرا دو خطبه‌ها است؟ می‌فرمایند خطبه‌های نماز جمعه برای آن تشریح شده است که چون روز جمعه روز حضور عمومی است؛ لذا،

خطبه برای امام و سیله‌ای است برای موعظه و تشویق به فرمان‌بری و هشدار از نافرمانی خدا و آگاهی بخشی بر آنچه مصلحت دین و دنیای مردم است؛ اطلاع‌رسانی از آنچه در اطراف آن‌ها اتفاق افتاده است و از نگرانی‌هایی که می‌تواند برای آنان سودمند یا زیان‌بخش باشد... . دو خطبه‌ها بودن نیز به این جهت است که یکی برای سپاسگزاری به درگاه خداوند باشد و دیگری برای بیان نیازمندی‌ها و عذر‌ها و تذکر به بیم و امیدها و آموزش ضروری و اوامر الهی و مصالح و مفاسد (شیخ صدوق، ۱۳۷۸، ج ۲، ص ۱۱۱) لذا هر چه بصیرت سیاسی نسبت به ابعاد مختلف نماز تقویت و عملی گردد باورهای عمیقی بین افراد جامعه بیشتر می‌گردد. لذا هرچقدر نفاق در بصیرت ظهور پیدا کند به همان اندازه بصیرت دینی ضربه افول پیدا می‌کند. پس اگر سیاستمداران مفاهیم ارزشی دینی را بهانه‌ای برای رسیدن به اهداف شوم خود قرار داده و با تبلیغ رسانه‌های جمعی و بهینه و شرعی جلوه دادن رفتار خود دست به دامن نماز ظاهری شده درحالی که در باطن از آن هدف الهی کاملاً فاصله‌دارند؛ که قرآن و روایات تلاش‌های دروغین این افراد را مورد مذمت قرار می‌دهند. زمانی که بسیاری از سخنان پیامبر در عمل متروک شده بود راه رسوخ شبه‌ها و کژاندیشی‌ها ملموس گشته بود وقتی حضرت علی(ع) شنیدند خوارج می‌گویند: «لَا حُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ» سخن حقی است که از آن اراده باطل دارند» دقت شود که چطور سازنده‌ترین برنامه‌های آسمانی زمانی که به دست افراد نادان بیفتد تبدیل به مخرب‌ترین ابزار نفاق و فساد می‌شود. متأسفانه امروزه افرادی از نظر جهل و لجاجت چیزی از خوارج کم ندارند و با نام قرآن و اسلام با ظاهر اسلامی و تظاهر به نماز خواندن اما در محتوا برخلاف جهت آموزه‌های الهی رفتار می‌کنند. اینان عامل بسیار خطرناکی برای تهدید جامعه اسلامی هستند و تناقض رفتاری آن‌ها موجب دل‌سرد شدن نسل جوان به واجبات و کم‌رنگ شدن اعمال عبادی از جمله نماز شده است.

آسیب‌های فرهنگی؛ از مسائلی که در گرایش به نماز جوانان نقش منفی اساسی دارد؛ عدم آگاهی آنان نسبت به فلسفه نماز و آسیب‌های فرهنگی است. آسیب‌های فرهنگی دودسته هستند:

آسیب‌ها و فساد داخلی: آسیب‌هایی است که ناشی از عدم رشد کافی و برداشت‌های سطحی از دین که به عبادت ظاهری و بدعت‌های متعدد و جهل در جامعه منجر می‌شود. ضعف ایمان و جهلی که عامل اصلی گناه و نافرمانی پروردگار و منحرف شدن از صراط مستقیم الهی است. اگر فرد مسلمان خود را در مقابل خدا مسئول بداند توجه به حرام و حلال و نظارت خداوند بر رفتار خویش، فرد مسلمان را خودکنترل می‌سازد. (ابطحی، خیراندیش، ۱۳۸۸، ص ۱۳۸) به هر اندازه که ایمان افراد به خدا قوی باشد، میزان پابندی آن‌ها به ارزش‌ها نیز بیشتر و در نتیجه، خودکنترلی نیز شدیدتر می‌شود. (تابان و همکاران، ۱۳۹۱، ص ۶۷۵) با توجه به اینکه خداوند از کوچک‌ترین رفتار هم حساب کشی می‌کند؛ چنان که خود قرآن فرموده است: «فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ». (زلزال / ۷). انسان موجودی منفعت‌طلب است و از ضرر متنفر است؛ لذا باید نگاه کند و ببیند با نافرمانی خدا چه چیزی به دست می‌آید و چه چیزی از دست می‌رود و در این قیاس به حکم عقل کدام را باید انتخاب کرد. انسان باید بداند اینجا دنیا است و در بازکن، همه چیز الا خداوند فانی است؛ «كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ وَبِئْسَ وَجْهَ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ». (الرحمن / ۲۶) آنچه خطاکار در دنیا سعی می‌کرد برای حفظ آبرو کتمان کند در آخرت آشکار می‌شود؛ زیرا آن روزبه تعبیر قرآن کریم «يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ» (طارق / ۹) است؛ بنابراین لحظات زندگی انسان ارزش بی‌نهایت دارد و با باور داشتن معاد تنها به فکر آباد ساختن این دنیا نیست و بلکه همواره در تفکر نظارت خداوند و عقوبت رفتار خودش در زندگی است به همین دلیل به صورت خودکنترل در بهبود کارها می‌کوشد. در نظام اعتقادی اسلام، هستی به این جهان مادی محدود نمی‌شود که با مرگ انسان پایان پذیرد، بلکه این جهان تنها جزء کوچکی از هستی است و زندگی انسان پس از مرگ، در مراتب بالاتری از حیات ادامه پیدا می‌کند. زندگی در این جهان مقدمه‌ای بر حیات ابدی اوست و چگونگی زندگی در آن جهان بستگی به چگونگی زندگی او در این جهان دارد؛ بنابراین لحظات زندگی انسان معاد باور، ارزش بی‌نهایت پیدا می‌کند و از آلوده کردن خود به خطا خودداری می‌کند. (علیوردی نیا و همکاران، ۱۳۷۴، ص ۱۷) با توجه به اینکه ایمان به خدا

و معاد باوری با تقویت نگرش‌های اسلامی و باورهای اسلامی موجب کمال‌جویی می‌شود، این عامل را می‌توان عامل مؤثر بر فرهنگ خودکنترلی معرفی کرد. النهایه عدم اعتقاد و ایمان به سستی در نگرش و عمل به وظایف و تکالیف دینی منجر می‌شود.

آسیب‌ها و فساد خارجی: زمانی که جامعه جوان از منظر فرهنگی به حد رشد و استقلال و تفکر نرسیده باشد و از آزادی معنوی برخوردار نگردد زمینه ورود فرهنگ‌های بیگانه ایجاد شده و به آزادی‌های اجتماعی متمایل می‌شود. (مطهری، ۱۳۷۷، ج ۲۴، ص) لذا برای ارتقاء فرهنگی باید با آزادی اندیشه و تفکر به دستور خداوند عمل کند و از کتاب راهنما بهره‌مند گردد تا طعمه تبلیغات استعمارگران نشود و با گرفتاری در دام تنوع‌طلبی آنان، از هدف اصلی ایمان و تقوا بازماند و النهایه با استخفاف عقول گمراه نشود.

-آسیب‌های ناشی از روابط با دوستان بد؛ قال رسول‌الله(ص): «المرء علی دین خلیله و قرینه» رسول اکرم (صلی‌الله علیه و آله) فرمودند: «روش آدمی بر طبق مذهب و سیره دوست صمیمی و رفیق دلبندهش خواهد بود». (حرانی، ج ۴، ص ۲۰۷) منظور از همسالان گروهی هستند که نوجوان با آن‌ها جرگه اجتماعی را تشکیل می‌دهد. با آن‌ها مأنوس و همراز، هم‌سخن و هم‌بازی است. این گروه ممکن است با نوجوانان به صورت کامل هم‌سن نباشند، ولی هم شرایط و هم فکر و هم اندیشه‌اند. نقش گروه همسالان در حدی است که گاهی می‌تواند اندیشه‌ای را واژگون کند و حتی در دین و اعتقاد افراد اثر گذارد. (قائمی، ۱۳۸۵، ص ۲۸) بنابراین وضعیت اعتقادی دوستان و همسالان نیز در ترغیب دانش‌آموزان به نماز نقش عمده‌ای دارد. با توجه به سن دانش‌آموزان و تأثیرپذیری خیلی زیاد از همسالان، اولیای دانش‌آموزان و مدرسه باید مواظب باشند که این ارتباطات علاوه بر بعد ظاهری، بعد اعتقادی را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد. والدین باید سعی کنند با خانواده‌ها و افراد متدین ارتباط و رفت‌وآمد داشته باشند؛ چراکه خانواده‌های فرزندان متدین و نمازخوانی دارند که می‌توانند بر افکار و اعمال کودک آنان اثر مثبت و سازنده بگذارند. همچنین لازم است کودک و نوجوان ترغیب شود تا دوستانی برگزیند که برای

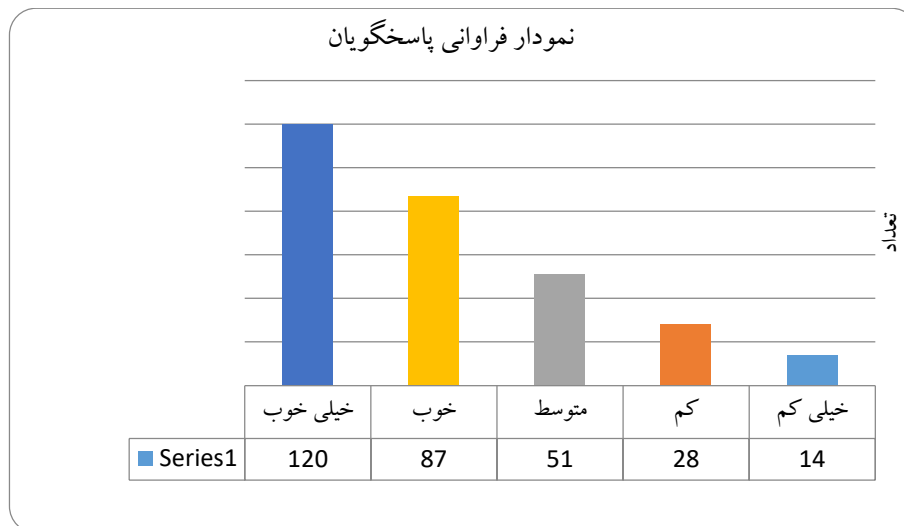
نماز و آداب اسلامی اهمیت قائل هستند؛ زیرا در مواقعی، تأثیر رفتار و گفتار کودکان بر یکدیگر بیشتر از سایرین است. علاوه بر این‌ها نمازگزاران کودک و نوجوان در جمع همسالان خود می‌تواند احساس نیاز به شخصیت جمعی آن‌ها را ارضا نماید و تکرار این‌گونه موارد موجب انس و علاقه آنان به نماز خواهد شد. (عبداللہی، ۱۳۷۹، ص ۷۰)

معاشرت‌ها همان‌گونه که عامل مصونیت اخلاقی هستند در مواردی عامل فساد و انحراف می‌گردند. اگر بتوانیم شرایطی فراهم‌سازیم که او را با دوستان و معاشران مذهبی و تربیت‌یافته همدم سازیم خود بخشی مهم از این راه طولانی و عظیم تربیت مذهبی او را طی کرده‌ایم (فائمی، ۱۳۸۵، ص ۳۸). نقش گروه معاشران یا همسالان همچنان به قوت در تمام مراحل حیات تأثیر دارد و اثر آن در سنین بلوغ و نوجوانی بیش از دیگر دوره‌های زندگی است. تابعیت و هم‌رنگی با دوستان، انس‌ها و دوستی‌ها در این مرحله با تعصب همراه و غالباً ابرآلود و مبهم است. در دوران نوجوانی قواعد اخلاقی خارجی و اجتماعی افراد، جای خود را به تقلید از نمونه‌ها و سرمشق‌های زندگی می‌دهد و شخصیت ناپایدار نوجوان از اشخاص نمایشی بهره‌مند می‌شود. در امر ترک نماز و زمانی هم رغبت و عادت به نماز، الگوها و معاشران نقش اساسی دارند. (همان، ص ۲۹) بررسی میزان تأثیر و نقش والدین، دوستان، مدرسه و آموزشگاه‌ها، معلمان و کادر مدرسه، پیشوایان دینی، ائمه جماعت، مدیران و مسئولان نیز قابل تأمل است و نیاز به تحقیق و بررسی مجزا دارد.

جدول ۴: نقش آسیب‌های غیر تکوینی در نماز جوانان

	تعداد	درصد
خیلی کم	14	4.7
کم	28	9.3
متوسط	51	17.0
خوب	87	29.0
خیلی خوب	120	40.0
جمع	300	100.0

جدول فوق نشان می‌دهد که از ۳۰۰ نفر پاسخگو به شاخص نقش آسیب‌های غیر تکوینی، تعداد ۱۴ نفر (۴,۷ درصد) گزینه خیلی کم، تعداد ۲۸ نفر (۹,۳ درصد) گزینه کم، تعداد ۵۱ نفر (۱۷ درصد) گزینه متوسط، تعداد ۸۷ نفر (۲۹ درصد) گزینه خوب و تعداد ۱۲۰ نفر (۴۰ درصد) گزینه خیلی خوب را انتخاب کرده بودند. این بدان معنی هست که از ۳۰۰ نفر جامعه آماری ۲۰۷ نفر تأثیر عمیق آسیب‌های غیر تکوینی را در نماز جوانان تأیید کرده‌اند ۴۲ نفر مخالف این قضیه بوده‌اند و ۵۱ نفر نظر بینابین داشته‌اند. نمایش شماتیک توضیحات فوق در نمودار شماره ۴ در قالب نمودار ستونی نشان داده شده است.

نمودار ۴. نقش آسیب‌های غیر تکوینی در نماز

بررسی آسیب‌های هر موضوعی به خاطر مصونیت از هرگونه ضرر و زیان و خسارت است. همچنان که تلاش در علم مهندسی برای شناختن علل تخریب و ریزش به منظور استحکام ساختمان‌هاست؛ که اگر آسیب‌شناسی و برطرف نشود ساختمان دچار ریزش و خطرات جبران‌ناپذیری به همراه خواهد داشت در جهل و نادانی و نشناختن آسیب‌ها و آفات نماز انسان نیز قطعاً او را از نتیجه مطلوب آن محروم و ای بسا به بی‌رغبتی نسبت به نماز و پیامدهای ناگوار حاصل از آن بیانجامد. لذا میزان ثمر دهی نماز در همه ابعاد، به نمازگزار

و شناخت او از نماز و آسیب‌های آن بستگی دارد. هر قدر آسیب‌ها بهتر شناسایی و رفع شود، میزان ثمربخشی نماز و بهره‌برداری از آن زیادت‌تر و گسترده‌تر خواهد شد. این تحقیق ابتدا به ثمرات و تأثیر نماز خواندن سپس به آسیب‌ها و عوامل بیرونی و درونی نماز پرداخته و آمار تحقیق فوق نشان داد که علل سستی در نماز جوانان به عوامل درونی و بیرونی بستگی دارد که عوامل بیرونی از حیث غیر تکوینی با ۴۶/۳ بالاترین آمار را در آسیب به نماز جوانان به خود اختصاص داده است.

نتیجه‌گیری

نتایج تحقیق نشان داد که علل سستی در نماز جوانان عوامل و آسیب‌های درونی و بیرونی است که مانع بزرگی در مسیر عبادت صحیح و قرب الهی است؛ عوامل درونی کنکاش در خصوصیات فردی از حیث علم و آگاهی و نوع نگرش افراد و عدم آگاهی از فلسفه نماز و نیز نقاط ضعف اخلاقی فرد نمازگزار و در نتیجه موجب کم‌رنگ شدن اقامه نماز می‌شود. عوامل خارجی و بیرونی که شامل آسیب‌های تکوینی نماز یعنی آنچه در خلقت و خارج از وجود هر فرد به نماز او آسیب وارد کند. آسیب‌های غیر تکوینی؛ چیزی است که انسان‌ها فراهم آورده‌اند از قبیل عوامل فرهنگی، اقتصادی و سیاسی که هر یک می‌تواند آسیب سختی بر پیکره نماز وارد کند. دسترسی نداشتن به فلسفه نماز در بین جوانان اردبیل ناشی از کاستی علم بشری است. خداوند در قرآن کریم با علم مطلق و لایتناهی خود، مصالح و مفسده‌ها را با اوامر و نواهی صریحاً بیان نموده است که در هر امری مصلحت و در هر نهی مفسده وجود دارد و لذا هر چه آگاهی‌های بشر نسبت به فلسفه نماز بیشتر باشد نمازش خالص‌تر و خاضع‌تر و از هرگونه آفت و آسیب مصون خواهد ماند. همچنین شناختن عوامل تکوینی جهت بستن راه‌های نفوذ شیطان و مبارزه با آفات ضرورت دارد. مواردی که خارج از اختیار افراد است اگر جهت اصلاح جامعه، سیاست، فرهنگ، اقتصاد بر اساس آموزه‌های صحیح دینی صورت گیرد می‌تواند برای مصونیت افراد از آفات نماز مفید واقع شود. نتیجه حاصل از این تحقیق تحلیلی استنباطی که با نمونه‌گیری تصادفی میان تمام دانش‌آموزان استان اردبیل صورت گرفته است، آسیب‌پذیری عوامل بیرونی از حیث

بررسی آسیب‌شناسی فریضه نماز جوانان با تأکید بر آموزه‌های...؛ سلیمانی و الهیاری | ۲۳۱

غیر تکوینی با ۵۴/۵ بالاترین آمار را در آسیب به نماز جوانان به خود اختصاص داده است. لذا وظیفه پدران و مادران و مربیان مدارس و سپس عالمان دین و مسئولان جامعه، آگاهی دادن از اصول و فروع مذهب و معرفت‌سازی باورهای دینی، سپس شناسایی و رفع آسیب‌های درونی و آسیب‌های بیرونی است به نظر می‌رسد اگر برنامه‌های توانمندسازی جوانان غنی گردد و تمام مکارم اخلاقی معرفی شده از سوی پیامبر از جمله؛ صداقت، عدالت، انصاف، وفای به عهد، خیرخواهی، صراحت، وقار، بیداری وجدان و ... در الگوهای مدیریتی جامعه صحیح عملی شود یقیناً انگیزه‌های درونی و شوق و رغبت انجام اعمال عبادی در جوانان ایجاد خواهد شد. با آسیب‌شناسی نماز و رفع آن‌ها و اقدام عالمانه و آگاهانه این فریضه الهی شاهد کاهش آسیب‌های اجتماعی و اخلاقی و اجتماعی و فرهنگی جامعه خواهیم بود که همان تأثیرگذاری مثبت نماز است.

تعارض منافع

تعارض منافع وجود ندارد.

ORCID

Iran Soleimani

<https://orcid.org/0000-0003-1013-2368>

Mahrokh Allahyari

<https://orcid.org/0000-0000-0000-0000>

منابع

قرآن کریم.

نهج البلاغه.

آمدی، عبدالواحد بن محمد، (۱۳۶۰). *غررالحکم و درر الکلم*، ترجمه و شرح آقا جمال خوانساری، تحقیق میر جلال‌الدین محدث، انتشارات دانشگاه تهران.

احمدی، م.، حسینی، (۱۳۹۳). *آسیب‌شناسی عدم تقید به نماز در دانش آموزان، نشریه تازه‌های روان‌درمانی شماره ۷۱، سال ۲۰.*

تاجدار، س.، (۱۳۹۵). *کنگره پیشگامان پیشرفت*، مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت.

تابان، محمد و همکاران، (۱۳۹۱). *رابطه هوش معنوی و خودکنترلی میان دانشجویان دانشگاه‌های تهران و شهید بهشتی. فرهنگ در دانشگاه اسلامی، س ۲، ش ۴.*

خمینی، روح‌الله، (۱۳۸۵). *تحریر الوسیله*، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، جلد ۴، تهران.

-----، (۱۳۹۴). *سرالصلاه*، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، تهران.

رضایی آدریانی، (۱۳۹۲). *راهکارهای حضور قلب در نماز، پژوهش‌های تفسیر و علوم قرآن، قم.*

شاه‌عبدالعظیمی، سید حسین، (۱۳۹۶). *تفسیر اثنی عشری*، نشر میقات، تهران.

شیخ صدوق، محمد بن علی بن بابویه، (۱۳۷۸). *عیون الاخبار (ع)*، ناشر جهان، تهران.

عزیزی تهرانی، علی اصغر، (۱۳۸۵). *حضور قلب در نماز، انتشارات بوستان کتاب، قم.*

فاطمی، سید حسین، (۱۳۸۴). *گنجینه اخلاق / جامع الدر فاطمی*، ناشر بین‌الملل.

قرائتی، محسن، (۱۳۷۴). *پرتوی از اسرار نماز، ستاد اقامه نماز، تهران.*

-----، (۱۳۸۷). *راز نماز برای جوانان*، مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، تهران.

کلینی، محمد بن یعقوب، (۱۳۸۸). *اصول کافی*، تحقیق: علی‌اکبر غفاری، تهران، دارالکتب الاسلامیه، چاپ ۳، جلد ۲، تهران.

مجلسی، محمدباقر، (۱۳۶۳). *بحار الانوار*، ترجمه ابوالحسن موسی همدانی، دارالکتب الاسلامیه، تهران.

مطهری، مرتضی، (۱۳۷۷). *مجموعه آثار استاد مطهری*، قم، صدرا، چاپ اول.

بررسی آسیب‌شناسی فریضه نماز جوانان با تأکید بر آموزه‌های...؛ سلیمانی و الهیاری | ۲۳۳

نراقی، ملأ مهدی، (۱۳۸۶). *جامع السعادات*، انتشارات اسماعیلیان، جلد ۳، قم.
ملااحمد نراقی، احمد بن محمد مهدی، (۱۳۷۸). *معراج السعاده*، قم، انتشارات هجرت.
ملکی تبریزی، جواد آقا، (۱۳۹۰). *اسرار الصلوه*، مترجم محمودی گلپایگانی، انتشارات مستجار، تهران.

نوری، ع.، غلامی، ز.، سوادی، ع.، چمنی، م.، زارع، ز.، نوروزی، ز.، (۱۳۹۸). نقش نماز در کاهش آسیب‌های اجتماعی (فضای مجازی)، *مجله علمی پژوهشی سبک زندگی اسلامی با محوریت سلامت*. دوره ۳، شماره ۳.

References

- The Holy Quran.
Nahj al-Balaghah.
Amadi, Abdul Wahid bin Muhammad., (1981). *Gharral al-Hakm and Derr al-Kalam*, translated and explained by Agha Jamal Khansari, researched by Mir Jalaluddin Muhaddith, Tehran University Press. [in Persian]
Ahmadi, M., Hosseini., (2013). Pathology of non-observance of prayer in students, "*News of Psychotherapy*" magazine, No. 71, 2020.
Azizi Tehrani, Ali Asghar., (2006). *The presence of the heart in prayer*, Bostan Kitab Publishing House, Qom. [in Persian]
Fatemi, Seyyed Hossein., (2004). *Ganjineh Akhlaq / Jame Eldar Fatemi*, International Publisher
Khomeini, Ruhollah., (2006). *Tahrir al-Wasila*, Institute for editing and publishing works of Imam Khomeini (RA), Volume 4, Tehran. [in Persian]
----, ----., (2014). *Saralsalah, Imam Khomeini's (RA) editing and publishing institute*, Tehran. [in Persian]
Kelini, Muhammad bin Yaqub., (2009). *Usul Kafi*, research: Ali Akbar Ghafari, Tehran, Dar al-Katb al-Islamiya, 3rd edition, volume 2, Tehran. [in Persian]
Majlesi, Mohammad Bagher., (1984). *Bihar al-Anwar*, translated by Abul Hasan Musa Hamdani, Darul Kitab al-Islamiya, Tehran. [in Persian]
Motahari, Morteza., (1998). *A collection of works by Professor Motahari*, Qom, Sadra, first edition. [in Persian]
Mulla Ahmad Naraghi, Ahmad bin Mohammad Mahdi., (1999). *Meraj al-Saada*, Qom, Hejrat Publications. [in Persian]
Maleki Tabrizi, Javad Agha., (2018). *Asrar al-Salwah*, translated by Mahmoudi Golpayegani, Mostajar Publishing House, Tehran. [in Persian]

- Nouri, A., Gholami, Z., Savadi, A., Chamani, M., Zare, Z.; Nowrouzi, Z., (2018). *The role of prayer in reducing social harms (virtual space)*, scientific research journal of Islamic lifestyle with a focus on health. Volume 3, Number 3. [in Persian]
- Naraghi, Mela Mahdi., (2007). *Jame Al-Saadat*, Ismailian Publications, Volume 3, Qom
- Qera'ati, Mohsen., (1995). *A light from the secrets of prayer*, Prayer headquarters, Tehran. [in Persian]
- , -----, (2008). *The Secret of Prayer for Young People*, Cultural Center of Lessons from the Quran, Tehran. [in Persian]
- Rezaei Adriani., (2012). *Solutions for the presence of the heart in prayer*, Researches on Tafsir and Sciences of the Qur'an, Qom. [in Persian]
- Shah Abdul Azimi, Seyyed Hossein., (2016). *Tafsir Ezni Ashari*, Meeqat Publishing House, Tehran. [in Persian]
- Sheikh Sadouq, Muhammad bin Ali bin Baboyeh., (1999). *Ayoun Al-Akhbar (AS)*, Jahan Publisher, Tehran. [in Persian]
- Tajdar, S., (2015). *Pioneers of Progress Congress*, center of Iranian Islamic model of progress.
- Taban, Mohammad et al., (2011). *The relationship between spiritual intelligence and self-control among students of Tehran and Shahid Beheshti universities*. Culture in Islamic University, p. 2, p. 4.

استناد به این مقاله: سلیمانی، ایران، الهیاری، ماهرخ. (۱۴۰۰). بررسی آسایشناسی فریضه نماز جوانان با تأکید بر آموزه‌های دینی در استان اردبیل، دو فصلنامه علمی سراج منیر، ۱۲(۴۳)، ۲۰۹-۲۳۴.

DOI: 10.22054/ajsm.2022.63664.1755

Seraje Monir is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.